

Drago Jančar
Pa i ljubav

Meandar roman

Knjiga 92

Drago Jančar: Pa i ljubav

Naslov originala: Drago Jančar, In ljubezen tudi,

Beletrina, Ljubljana 2017

Nakladnik: MeandarMedia Zagreb 2020 / za nakladnika: Emilija Čegec /
urednik: Branko Čegec / lektura/korektura: Nikolina Maletić /
dizajn: Božidarka Brnas, Bestias / slog: KaramanDesign / tisak: Denona d.o.o.

© Drago Jančar, 2017

Published by arrangement with Beletrina Academic Press

www.beletrina.com

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© 2020 MeandarMedia za ovo izdanje

ISBN 978-953-334-272-6

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati ni u kojem obliku bez prethodnog nakladnikova dopuštenja.

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001080197.

Printed in Croatia 11/2020

traduki ^T

Objavlјivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za Europu, integraciju i vanjske poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, austrijska Interesna zajednica prevoditeljica i prevoditelja po nalogu Saveznog ministarstva za umjetnost, kulturu, javnu upravu i sport Republike Austrije, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunjske, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo kulture Republike Bugarske, Sajam knjiga u Leipzigu i Zaklada S. Fischer.

Drago Jančar
Pa i ljubav

sa slovenskoga prevela Anita Peti-Stantić

PRVO POGLAVLJE

Djevojka s fotografije

1

Na fotografiji koju je snimio nepoznati fotograf vide se dvije vitke djevojke: prva u kariranoj suknji, laganoj jakni i tamnim čarapama, druga u elegantnom crnom kaputu, s lijepo spletenim pletenicama koje joj padaju niz leđa. Bez čarapa je, očito su to još bili ostaci, posljednji uzdasi toplog ljeta, možda rani rujanski dani. Prijepodneva slika s građanima koji žure za svojim poslovima, žena s aktovkom, neki samo besposleno bauljaju. Tu je i muškarac s biciklom koji nešto trkelja, vjerojatno o vremenu, netko drugi puši cigaretu i otpuhuje u miran božji dan. Pozorni pogled može primijetiti da se nešto dogodilo s natpisom na velikoj zgradi: HOTEL OREL pretvorio se u HOTEL ADLER; malena promjena, praktični je vlasnik dao izraditi samo dva nova slova, A i D, a riječ RESTAURACIJA promijenio je u RESTAURANT. U desnom donjem kutu, leđima okrenut prema fotografu, prilazi čovjek u uniformi. U crnim čizmama, sivoj vojničkoj jakni, opasan pištoljem. Idilična slika mirnog ranojesenjeg prijepodneva na nekoj mariborskoj ulici odjednom se pretvara u trenutak nevidljive napetosti: odakle dolazi, kamo ide muškarac u uniformi koja je gotovo

sigurno uniforma pripadnika jedinica *Schutzstaffel*, nepoznati esesovac ulazi s ruba slike, usmjeren prema njezinoj dubini. Nepoznat je samo u prvi tren, no već se u sljedećem trenutku svjetlokosa djevojka u kariranoj suknji i crnim čarapama okreće prema muškarcu u uniformi i kaže svojoj prijateljici:

– Zar onaj ne izgleda sasvim isto kao Ludek?

Njezina prijateljica s pletenicama u trenu uhvati profil njemačkog oficira koji prolazi pored njih.

– Čini mi se da bi mogao biti, kaže. Izgleda malo odrasliji, nasmije se.

No brzo se uozbilji kad vidi lice svoje prijateljice.

Lice djevojke u kariranoj suknji i u crnim čarapama djeluje zabrinuto, nešto je muči, možda je upravo o tome što je muči pripovijedala prijateljici, odjednom joj kroz glavu prođe misao.

– On je, kaže, poznajem ga.

Neko vrijeme gledaju za njim.

– Misliš da mu kažem? upita uzrujanim, gotovo malo drhtavim glasom djevojka u kariranoj suknji.

– Ja bih mu, na tvome mjestu, rekla, poticajno kimne prijateljica s pletenicama i slegne ramenima: Što te košta?

Djevojka u kariranoj suknji nervozno se prebaci s noge na nogu.

– Molit ću tatu da razgovara s njim, on ga dobro poznaje.

A onda nakon nekoliko trenutaka doda:

– Ako bude htio.

– Sonja! poviče prijateljica pa se skoro nekako vragolasto nasmiješi: Ja mislim da bi bilo bolje kad bi mu ti rekla.

Taj je osmijeh suvišan, nije potreban, jer Sonji, koja nervozno gnječi torbicu u rukama, nije do smijeha, nije joj ni do osmijeha, premda će se uskoro morati nasmiješiti; ako bude

htjela razgovarati s tim muškarcem, morat će se jako ljubazno nasmiješiti.

Muškarac u uniformi svojim je odlučnim koracima sada već duboko u fotografiji, negdje prema kraju ulice koja se sada zove Burggasse.

– Bit će što ima biti, izgovori iznenada svjetlokosa djevojka u kariranoj suknji, čvršće zgrabi torbicu i potrči za oficirom. Ne može ga stići ako samo brzo hoda. Trči.

2

Vidim je kako trči pločnikom pored prozora kavane Astoria za muškarcem u uniformi, po Slovenskoj cesti, prije nekoliko godina još je bila Slovenska, Slovenska ulica, a prije još više godina, dok je tu bila Austrija, bila je Windischstrasse, sada je Burggasse, trči za njemačkim oficirom, sve mu je bliže. Na tren ga izgubi pred očima, oficir skrene gore u Tyrševu ulicu, još prije nekoliko godina bila je Tyrševa, sad je to Herrengasse. Djevojka u kariranoj suknji, Sonja, zaustavi se na uglu, udahne i gleda za njim. Izgleda da se predomislila, ne može to. Ali mora, neka nada govori joj da to mora učiniti. Trenutak potom odluči se i krene gore ulicom. Ubrzo hoda ukorak s njim, nastojeći disati ravnomjerno, ne želi da je vidi tako zaduhanu, želi da izgleda kao da je u šetnji, da se slučajno zaputila prema parku ili kao da ide za svojim poslovima u istom smjeru. Hoda gotovo ukorak s njim, možda korak iza njega, možda se ponovno ne može odlučiti da li da mu se obrati, možda se ne usuđuje, možda joj srce brže lupa. Onda ga prestigne naglim koracima, osvrne se prema njemu i, kao da ga je upravo sad primijetila, kaže:

– Pa to si ti, Ludek.

Oficir se osvrne prema njoj.

– Ne sjećaš me se? nasmiješi se djevojka u kariranoj suknji, mora se nasmiješiti.

Muškarac se zaustavi, odmjerava je pogledom, izgleda da je ne poznaje.

– Zar me ne poznaješ? upita djevojka i čvršće stisne torbicu na prsa; ja sam, Sonja.

– Što želite? upita oficir na njemačkom, neugodnim odsječenim glasom uperivši u nju prodoran pogled u kojem se ipak nazire neka radoznalost, možda mu se ipak čini poznatom.

I Sonja zna njemački, njemački joj nije težak, naučila ga je u gimnaziji, a osim toga, u gradu se sad govori samo njemački, zato joj je malo neugodno što mu se obratila na slovenskom. I to vojniku u njemačkoj uniformi, oficiru kojeg želi nešto zamoliti. Razgovor bi mogao smjesta završiti i prije nego što je započeo, premda i Ludek zna slovenski, Sonja to dobro zna, prije petnaestak godina, dok je još bila djevojčica, govorio je slovenski.

– Na Pohorju smo zajedno skijali, obrati mu se Sonja naglo na njemačkom, imali ste plavi pulover, počne mu govoriti “vi”, njegov je pogled takav, njegov je glas takav, da mu ne može reći: ti, Ludek.

– Gospodin je imao plavi pulover, naglo i zadihano nastavlja i smiješi se, s poprečnom bijelom crtom... poznavali ste mogao oca, on se zove Anton, Anton Belak... sigurno se sjećate... jednom smo bili zajedno na skijanju, podigli ste me kad sam pala u snijeg, bila sam sasvim mokra... snijeg je bio mokar.

Sve to izgovori u dahu pogleda puna očekivanja.

Oficir kao da se nečeg prisjetio, na spomen djevojčina oca nešto mu je sinulo, no čini se kao da to ne želi znati, tada su ga doista zvali Ludek, sad je Ludwig, uvijek je bio Ludwig, samo

su ga zvali tim glupavim slavenskim iskrivljenim imenom.

Gleda je, odjednom se nasmije.

– Stvarno smo skijali tamo gore, da, stvarno smo skijali.

– A ja sam pala u snijeg.

– Pali ste u snijeg?

– A vi ste me podigli. Bila sam sva mokra, izgubila sam jedan štap.

– Štap?

– Skijaški štap, tražili smo ga u snijegu.

Ludwig pogleda na sat.

– A tata? upita. Kako je tata?

Ne čeka odgovor, žuri mu se, obavlja odgovoran posao u gradu, jako odgovoran posao, ne može beskonačno stajati na mariborskoj ulici i brbljati s djevojkom koju je nekad davno podigao mokru iz snijega, možda i njezin skijaški štap, pogleda na sat i kaže da žuri na posao. Uz to pomisli i to kako je djevojka već žena i kako bi je rado ponovno podigao iz snijega.

– A poslije posla? govori Sonja i osjeća kako joj je crvenilo preplavilo lice. Možda bismo nakon posla mogli zajedno popiti čaj? U kavani?

Pogleda je začuđeno, malo nepovjerljivo. Njegov je posao takav da na takav prijedlog odmah postane donekle nepovjerljiv.

– Ima li nekih problema s tatom? upita direktno, zato što pretpostavlja da je iza tog čaja neki problem o kojem djevojka želi razgovarati.

– Nije s tatom, kaže Sonja tiho.

– Ako je nešto službeno, dođite u moj ured, kaže Ludwig, ljubazno kimne i nastavi svojim putem.

Sonja ušuti pa gleda u pod. Stišće torbicu tako snažno da joj je koža na zglobovima pobijelila. Mogla bi poći za njim,

mogla bi reći da će ići dio puta zajedno. Ali ne može, to više ne može, učinila je što je mogla. Stoji i gleda za njim.

– Samo trenutak, poviče, ni sama ne zna odakle je skupila snage za to poniženje. Da njemačkog oficira na ulici moljaka za sastanak. Unatoč tomu što je to samo Ludek, skijaš Ludek iz njezina djetinjstva. Mora podnositi značajne poglede prolaznika, kao što mora podnijeti i njegov samilosni osmijeh kad se okrene, zaustavi svoj odlučan korak, okrene se i kaže:

– Dobro. Sutra poslijepodne sam slobodan. U pet u Theresienhofu. I nisam nikakav Ludek. Zovem se Ludwig.

Sonja kimne i ostane stajati nasred ulice, promatra njegova široka leđa, crne čizme, odlučni hod Ludwiga Mischkolniga koji korača u svojim čizmama, u esesovskoj uniformi, ususret svojim teškim dužnostima. Zna gdje je Theresienhof, još prije nekoliko godina bila je to Velika kavana, sad ondje sjede njemački oficiri, a djevojke kao što je Sonja ne odlaze onamo, ali ići će, mora ići.

3

– Vaš njemački, govori Ludwig Mischkolnig paleći cigaretu, vaš njemački je izvanredan.

Sad je u civilnom odijelu, elegantnom, tamnom, s tankim plavim crtama. Sonji se sada čini još sličniji onom Ludeku kojeg je poznavala.

– Zašto mi govorite “vi”, ne trebate mi govoriti “vi”, već se dugo poznamo.

Sonja s njim želi razgovarati kao da se već dugo poznaju, i stvarno se poznaju, premda je se on vjerojatno sjeća tek usput.

– Stvarno, govori Ludwig. Kad sam te podizao iz snijega tamo gore na Pohorju, bila si još mala djevojčica.

– Nisam bila sasvim mala, imala sam otprilike dvanaest godina. Ali svega se sasvim dobro sjećam. Vi odrasli pili ste kuhano vino, mi djeca jeli smo kekse, mama ih je donijela sa sobom.

– Kuhano vino, da.

Otpuhne u zrak okrugli oblačić cigaretnog dima koji se iznad njegove glave pretvori u treptavi kružić. On zadovoljno promatra svoj plavičasti dimni proizvod, a Sonja promatra njega, nasmijala bi se kad ovdje ne bi bilo tako ozbiljno, možda bi bilo dobro da se nasmije, onda se nasmiješi, malo nasilu.

– Kako to radiš? pita pogledom punim divljenja. Ah, samo se pravi da se divi tom puhanju oblačića, uopće je ne zanima, trudi se gledati ga u oči s divljenjem, ali ne može, njegove oči imaju neku zelenu, hladnu nijansu.

– Hoćeš probati?

– Ne pušim, kaže Sonja.

Što nije istina. Nekad je pušila s dečkom. Više za zabavu, bilo je zabavno u krevetu otpuhivati dim u zrak.

– Nije teško, nasmije se Ludwig. Ovako.

Opet otpuhne plavičasti kružić prema stropu pa ga promatra kako nestaje. Kao da mu se nikamo ne žuri i kao da ima puno vremena. Puno, puno vremena. Sonji prođe kroz glavu nešto neobično, da mora skrenuti pogled s te ležerne aktivnosti. Jasno: tako ispuhuje kružiće prema stropu dok nekoga ispituje u svom uredu. Pita, otpuhne kružić prema stropu, promatra ga i čeka odgovor.

– Tvoj je njemački, reče Ludwig pa se malo nagne preko stola prema njoj, tako... kako bih rekao, gibak. I jasan, svaku riječ izgovaraš potpuno razgovijetno.

– Studirala sam medicinu u Grazu. Karl-Franzens-Universität.

– O!

Mischkolnig je rekao O, djeluje iznenađen. Licem mu se razlio ljubazan osmijeh, njegov je O bio poput oblačića, poput kružića koje je ispuštao pod strop Velike kavane, to jest Theresienhofs.

– Reichsuniversität, rekao je, sada se tako zove, riješili smo se smiješnih austrijskih imena.

Naglo je kimnula: riješili smo se. Njezin je tata mislio da je Karl-Franzens-Universität baš sjajno ime, staro i ugledno ime.

– Ali prekinula sam, rekla je.

– Zašto?

Nije htjela govoriti o tome zašto je prekinula studij.

– Rat je.

Mischkolnig se nasmijao.

– Zašto dok je rat ljudi ne bi studirali, sveučilišta rade, tvornice rade, sve radi, život ide dalje.

Tek sada, kad se naginje prema njoj, vidi da ima sitne pjege ispod oba oka, na obrazima, i na vratu, ako dobro pogleda, i na vratu. Gladak vrat, gibak njemački, gipka djevojka.

– Naš profesor njemačkoga, naglo je rekla tako da ne mora odgovarati na pitanja o studiju i o tome zašto ga je bila prekinula, naš je gimnazijski profesor studirao u Frankfurtu.

– Ne radi se o tome gdje je studirao vaš profesor.

Nasmiješio se i objasnio o čemu se radi.

– Radi se o tome da vi koji ste taj jezik naučili, bolje shvatite njegovu snagu i ljepotu. Kako da kažem... svježiji ste, u izgovoru je preciznost i svježina. Nećeš vjerovati – kad sam išao u Graz, to je moralo biti brzo nakon onog skijanja, tamo sam išao na tečaj čistog njemačkog. Njemačkoga Goethea i njemačkoga Schillera. Prije nego što sam otišao, radio sam u tiskari, svakodnevno sam se bavio jezikom, tiskanom riječi, znam što je jezik i znam što je kultura. Ako sam se želio riješiti

tog odurnog mariborskog dijalekta, morao sam nešto učiniti.

Nasmijao se. Bilo je smiješno to da je on, Ludwig Mischkolnig, čija je obitelj od davnina bila ovdje na južnoj straži germanskoga, učio izgovarati riječi i rečenice onako kako su ih nesumnjivo izgovarali Schiller i Goethe.

– Naš je profesor tumačio, glupavo je rekla Sonja, da je mariborski njemački ostatak nekog bavarskog dijalekta. Vaši su preci vjerojatno došli iz Bavarske.

Ludwig se prestao smijati. Jer to nije bilo smiješno, bilo je samo glupavo, bilo je besmisleno, jednostavno glupo. Ostatak? Vaši preci? Odakle su došli *vaši* preci, u smrdljivim kožusima iz ruskih močvara, odatle su dopuzali.

– Tvoj je profesor glupan, mirno je rekao. Čak i ako je stoput studirao u Goetheovu gradu. Podučava li još uvijek na gimnaziji?

Sonja je odmahнула glavom. Ovaj razgovor uz čaj pod kružićima cigaretnog dima koji su se dizali prema stropu odjednom se nije dobro razvijao, tuka blesava, pa nisam došla ovamo izazivati tog čovjeka.

– Mislim da su ga iselili. Vjerojatno nekamo u Srbiju.

– Da, tamo i pripada, rekao je, na gnojište Europe.

Sonja je gledala pred sebe, srknula je nekoliko gutljaja čaja. Mischkolnig ju je nekoliko trenutaka pažljivo promatrao. Jasno je da nešto želi, vidjet ćemo što želi. Kad mu se obratila na ulici, zarumenjela se, sad njezin pogled bježi, ne uspijeva ga gledati u oči, njezine smeđe zjenice lutaju prostranstvom velikih kavanskih prozora, nekamo prema Dravi, na zelenu obalu s druge strane rijeke. Što joj je na pameti? Mischkolnig dobro poznaje ljudske poglede, poglede koji lažu, poglede koji se skrivaju, poglede koji izgubljeno lutaju prostorom, poglede koji očajnički traže potporne točke za rješenja kojih nigdje

nema. U tim očima iznad pjegavih obraza nije bilo ničega takvog, to su oči mlade nedužnosti, na pameti im je samo to da žele za nekoga posredovati, molit će ga za pomoć, uskoro ćemo vidjeti što želi.

Onda se opet nasmiješio, dobro je to rekao, nije loša dosjetka to o srpskom gnoju, morao bi je ispričati još nekome u uredu. Ili još bolje, ako želimo biti vulgarni: u debelo crijevo Europe, jer pogledajte zemljovid, ta Srbija koja je uništila Austriju, stvarno je pravo debelo crijevo.

Šutjela je. Voljela je svoga profesora njemačkog kojem njegovo divljenje prema njemačkom jeziku i kulturi nije ni malo pomoglo. Ovaj Ludwig i njegovi ukrkali su ga na vlak kao i gotovo sve profesore i svećenike i mnoge druge iz ovoga grada. U Srbiju, nije imala ništa protiv Srbije. A čovjek s kojim tu razgovara nije onaj Ludek od prije deset godina, nije čovjek od kojeg bi mogla bilo što očekivati. Pogriješila je, najradije bi ustala i otišla. No predavanje o jeziku još nije završilo, Mischkolnigu se učinilo da djevojci mora objasniti još ponešto.

– Moraš razumjeti da je njemački u dijalektu još uvijek njemački. Nama je taj jezik u krvi, razumiješ? U organizmu je, prenosi se krvlju, deset generacija prije mene govorilo je njemački, a onda jezik postane star, površan. A onda se u njega umiješaju još i neke strane riječi. Zato sam ga ja za sebe morao očistiti. Razumiješ?

Sonja kimne, razumije.

– Mi smo stari narod, stara kultura. Vi ste mladi narod, brzo učite. Donijet ćete nam svježinu, novu krv, u jednoj ćete generaciji postati bolji Nijemci nego što smo mi.

Sonja ne namjerava postati bolja Njemica, ni njezin otac. Ipak kaže: Zanimljivo razmišljanje.

To kaže zato da bude mir, zato što nije došla ovamo kako bi slušala razglabanje o jeziku i o svježoj krvi, a ni zato da bi se divila plavičastim kružićima cigaretnoga dima koji izlaze iz njegovih usta. Ni zato da bi kimala. Ni zato da bi ljubazno odzdravljala oficirima koji prolaze pored stola i puni poštovanja pozdravljaju *kavalira* Ludwiga, kako je rekao stariji gospodin u jahaćim hlačama i čizmama: Kavalir Mischkolnig danas je u lijepom društvu, moj naklon; nije došla zbog toga da u društvu kavalira bez uniforme pozdravlja druge prolaznike, uglavnom uniformirane kavalire kojih je bila puna kavana.

– Joj, sasvim sam zaboravila, uzvikne, tata te pozdravlja.

To je izmislila, jedan posljednji pokušaj da tog čovjek odvrati od njegovih monologa o jeziku i kulturi. I o gnojištima. Kad bi tata znao da sjedi u Velikoj kavani među njemačkim oficirima, to bi ga baš oneraspoložilo. Onaj Ludek, rekao bi, bio je sasvim pristojan dečko dok se bavio tiskarstvom. Onda se zanio, najprije u Kulturbundu, a onda je zaglibio u Austriji. Kako je moguće, rekao bi kao što je rekao mnogo puta, da su ti ljudi postali takve svinje? Možda bi bio žalostan kad bi znao da sjedi s Ludekom i divi se oblačićima dima koje on tako spretno, samo ustima, pretvara u obruče.

– O, razveseli se Ludwig zadovoljno, to me raduje. Još uvijek radi u bolnici?

– Još uvijek, kimne Sonja, na kirurgiji.

– Onda ima puno posla, kaže i značajno je pogleda.

– Prilično.

Ludwig neko vrijeme šuti kao da ne zna vrijedi li razgovor s mladom damom koja mu se očito divi, za koji ne zna kako će dalje teći, nastaviti ili da radije prekine s tim slatkastim čajem i prijede na konjak. Odlučio se za konjak pa mahne konobaru koji dotrči s bijelim ubrusom prebačenim preko podlaktice.